

PROCESY MENTALNE W ŚWIETLE POLSKICH I BUŁGARSKICH FRAZEOLOGIZMÓW Z KOMPONENTEM GŁOWA / ГЛАВА

JOANNA MLECZKO

University of Silesia in Katowice

Mental Processes as Expressed in Polish and Bulgarian Head-Related Idioms. The analysis presents Polish and Bulgarian idioms which use the word “head” and describe selected mental processes (thinking, learning, understanding, memorizing, forgetting). The comparison of the bilingual material allows discussing similarities and differences between studied units on three levels: imagery, formal characteristics, and semantic content. Most of the analysed idioms refer to the metaphor of a *head as container*, which can be divided in four groups of idioms referring to: 1) brain malfunction; 2) missing a head or having one’s head replaced with a substitute of low value; 3) the processes of filling or emptying a head; 4) movements inside a head. Some of the formations that are similar in their imagery and formal characteristics vary on the semantic level. In some groups, there is also a visible disproportion, expressed in the lack of Bulgarian material of relationships acknowledged in the Polish material and vice versa, however those constitute a margin of excerpted units.

Keywords: comparative linguistics, phraseology, linguistic metaphors, mental processes, somatisms

DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2026.15.156-170>

Badania nad semantyką polskich frazeologizmów z komponentem *głowa* pokazują, że *układają się one w grupy wokół znaczeń tego wyrazu dotyczących dosłownie lub przenośnie traktowanej części ciała*, przy czym to właśnie drugie ze wskazanych znaczeń (*głowa jako siedlisko władz umysłowych*) stanowi podstawę najczęściej tworzonych związków (Siekierska 1976: 182, 189). Podobną prawidłowość możemy zaobserwować na gruncie bułgarszczyzny. Ponadto w obu językach eksplikacje zespołów wielowyrazowych z komponentem nominalnym *głowa / глава* odwołujące się do jego znaczenia metaforycznego opisują przede wszystkim albo cechy intelektu (*mądrość, głupota*),¹ albo procesy mentalne (*myślenie, przyswajanie nowych treści,*

¹ Artykuł stanowi kontynuację. Pierwsza część (*Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie*, 13 (2024): 241–254), objęła analizę konfrontatywną polskich i bułgarskich frazeologizmów z komponentem *głowa / глава*, tworzących pole semantyczne ‘*głupota*’

rozumienie, zapamiętywanie, zapominanie, przypominanie).² Przedstawiona analiza koncentruje się na polskich i bułgarskich frazeologizmach grupy drugiej – zestawienie jednostek dwuczłonowych ma na celu wskazanie istniejących między nimi podobieństw i różnic na trzech płaszczyznach: obrazowania (traktowanej jako podstawowe kryterium prezentacji materiału egzemplifikacyjnego),³ wyrażenia oraz treści.

MYŚLENIE

Głowa mieszcząca w sobie mózg – organ, bez którego nie sposób myśleć (Wierzbicka 1975: 99) – wchodząc w skład frazeologizmów, nierzadko jest z nim utożsamiana.⁴ Dotyczy to zwłaszcza tych jednostek, które odnoszą się do procesu myślenia.⁵ Jako ilustracja mogą posłużyć związki, w których głowa składniowo jest dopełnieniem, a realnie narzędziem działania (Siekierska 1976: 193): z *głową* ‘w sposób mądry, racjonalny, przemyślany’ (WSFPWN: 118), *на сама, на своя глава* ‘самостоятелно, без да се вслушвам в чуждо мнение, или без чужда помощ’ (FR1: 665–666), *głowa czyja (jest) w tym, (a)żeby...* ‘ktoś powinien o tym myśleć, (...) wysilać umysł, (...) aby...’, *dzieje się, idzie itp. coś czyją głową* ‘coś dzieje się, idzie z czyjej inicjatywy, według czyjego pomysłu’, *robić co, postępować z głową* ‘mądrze, rozważnie, z namysłem’, *pracować głową* ‘myśleć intensywnie, kombinować’⁶ (SFJP: 246, 243, 244), *ruszyć głową* ‘pomyśleć nad czymś, zastanowić się’ (WSFPWN: 456). Jeszcze wyraźniej funkcjonalną zależność między głową i mózgiem widać na przykładzie bułgarskich struktur, w których składzie – obok argumentu

² Do związków frazeologicznych opisujących procesy mentalne włączono także struktury sytuujące się na pograniczu intelektu i emocji, których treścią jest zamartwianie się, przysparzanie samemu sobie lub komuś kłopotu. Zostały one omówione w paragrafie poświęconym frazeologizmom opisującym proces myślenia.

³ Materiał egzemplifikacyjny pochodzi ze słowników frazeologicznych (Skorupka, WSFPWN; FR, Nanova). W uzupełnieniu do materiału polskiego wykorzystano monografię Anny Krawczyk-Tyrpy (Krawczyk-Tyrpa 1987), a do bułgarskiego – źródło internetowe (<https://frazite.com>). Przywoływane w tekście jednostki zostały podane w takiej formie, w jakiej zostały odnotowane we wskazanych pozycjach.

⁴ Mirosława Hordy zwraca uwagę na fakt, że frazeologizmy z komponentem *głowa*, wyrażające pojęcia abstrakcyjne odnoszące się do intelektualnej sfery działalności człowieka, najczęściej motywowane są przez jego sem funkcyjny ‘część ciała odpowiedzialna za myślenie’ – funkcja głowy stanowi tu metonimiczne przeniesienie funkcji mieszczącego się w niej mózgu (Gordy 2010: 124–125). Zob. też wcześniejsze publikacje na ten temat (m.in.: Krasnowolski 1905: 23, Siekierska 1976: 189–194, Krawczyk-Tyrpa 1987: 130).

⁵ Regina Pawłowska wszystkie frazeologizmy zawierające komponent *głowa* traktuje jako synonimy czasowników z pola semantycznego *myśleć* (Pawłowska 1981: 159).

⁶ W drugim z ekscerpowanych słowników związek ten wystąpił ze zmienioną eksplikacją (‘wykonywać pracę umysłową’ – WSFPWN: 117), w której brak określenia waloryzującego odnoszącego się do przebiegu procesu myślowego (‘intensywnie’).

głowa – pojawia się predykat *myśleć* (*мисля с главата си, мисля със собствената си глава* ‘самостоятелен съм в разсъжденията си, имам свое мнение, становище, не се влияя от чуждото мнение’ – FR1: 591).

W obu językach poświadczone zostały również antonimiczne związki frazeologiczne, w których brak głowy, jej utrata manifestuje się podejmowaniem nieprzemyślanych działań (*robić co, postępować bez głowy, tracić, stracić głowę*⁷ – SFJP: 244, 245, *изгубвам (си) / изгубя (си) глава(та), вземам / взема главата на някого* – FR1: 397, 133).⁸ W bułgarszczyźnie zanegowanie zdolności do myślenia wiąże się ponadto ze zmianą przestrzennego usytuowania głowy z naturalnego na nienaturalne:⁹ *хвърлям се / хвърля се с главата надолу* ‘предприемам нещо необмислено, рисковано, излагам се на смъртна опасност’ (FR2: 487). W tym wypadku negatywne konotacje niesie ze sobą topograficzna degradacja wynikająca z przesunięcia *гора – дół*¹⁰ (Michow 2013: 46).

Większość badanych frazeologizmów z pola semantycznego ‘myśleć’ w planie wyobrażenia nawiązuje do metafory głowy jako pojemnika (Mackiewicz 2006: 37).¹¹ Zwykle znajduje się w nim – przedstawiany jako swoisty mechanizm – mózg. W polszczyźnie *mieć wszystkie klepki (w głowie)*, czyli dobrze działający organ odpowiedzialny za procesy mentalne oznacza bycie rozsądnym, zdrowo myślącym (WSFPWN: 169), podczas gdy przeciwne znaczenie wyrażają związki sygnalizujące pojawienie się w nim usterek wynikających z

⁷ W drugim z ekscerpowanych słowników frazeologizm ten został odnotowany w zmienionej postaci *potracić głowę* – z komponentem nominalnym w liczbie mnogiej, co znalazło odbicie w eksplikacji: ‘o w i e l u o s o b a c h : nie wiedzieć, co począć, przestać panować nad sytuacją, ulec panice’ (WSFPWN: 117). Ponadto pierwsze znaczenie jest bogatsze w porównaniu ze znaczeniem podanym przez Skorupkę (‘nie wiedzieć, co robić, tracić orientację’). Podobnie jak w definicji bułgarskiej nieprzemyślane działania są tu konsekwencją stanu emocjonalnego (por. *изгубвам (си) / изгубя (си) глава(та)* ‘с и л н о с е и з п л а ш в а м и действам без да мисля, без да разсъждавам’ – FR1: 397). Bułgarska struktura została poświadczona tylko w tym jednym znaczeniu.

⁸ Zob. też żartobliwe struktury mające postać porównania: *въртя се, хвърча, ходя като муха без глава* ‘мотая се, лутам се и не се съумявам да започна да върша нещо сериозно, смислено или не зная какво трябва да върша; суея се’ (FR1: 201, 2: 488, 492).

⁹ Zob. bułgarską definicję słownikową tego leksemu: ‘н а й - г о р н а т а или предна част от тялото на човек или животно, където се намират мозъкът, устата и повечето сетивни органи’ – BTR 2002: 132) oraz definicję głowy proponowaną przez Annę Wierzbicką: *głowa* ‘część ciała, która jest n a d wszystkimi innymi’ (Wierzbicka 1975: 96).

¹⁰ Por. negatywne wartościowanie dołu w kulturze (Tolstoy 1995: 345–346).

¹¹ Schemat ten pozostaje w ścisłym związku z postrzeganiem w kategoriach pojemnika całego ludzkiego ciała (Lakoff, Johnson 2020: 75).

naruszenia ustalonego porządku: *mieć niedobrze, źle (poukładane) w głowie*,¹² *mieć poprzestawiane, nie (wszystko) po kolei w głowie* (WSFPWN: 117), *mieć mętlik, fiota w głowie* (SFJP: 244). W bułgarskim materiale tego rodzaju struktury nie zostały poświadczane,¹³ za to licznie są tu reprezentowane frazeologizmy z zamiennikami mózgu – najczęściej chrząszczami i muchami (*имам бръмбари в главата <си>; имам бръмбарчета в главата; имам мухи в главата си; главата ми е пълна с бръмбари, мухи; бръмбари, мухи бръмчат в главата ми* – FR1: 441, 447, 208, 104, 596), rzadziej mąką lub sianem (*имам брашно в главата <си>, главата ми е пълна със слама* – FR1: 441, 208). Wypełnienie głowy czymś mało wartościowym przekłada się na kondycję intelektualną X-a. Związki, które mają taki dobór komponentów używane są na określenie kogoś lekkomyślnego, niepoważnego czy wręcz głupiego. Ekscerpowane polskie słowniki odnotowują zaledwie kilka jednostek tego typu. Ekwiwalentami mózgu są w nich siano lub sieczka (*mieć siano, sieczkę w głowie* – SFJP: 244, WSFPWN: 116),¹⁴ zaś same frazeologizmy – podobnie jak ich bułgarskie odpowiedniki – opisują osobę nierozważną, a u Skorupki także myślącą o głupstwach. Znacznie więcej frazeologizmów z nietypowym ekwiwalentem organu odpowiedzialnego za proces myślowy wymienia w swojej monografii A. Krawczyk-Tyrpa¹⁵ i są wśród nich owady (*w głowie mu się muchy roją*¹⁶ – Krawczyk-Tyrpa 1987: 131).

Tylko w polskich źródłach wystąpiły jednostki, w których zawartość głowy określana jest przy pomocy przysłówków pośrednio wskazujących na pewne niedoskonałości mózgu (*mieć*

¹² U Skorupki *mieć źle w głowie* występuje bez komponentu fakultatywnego (*poukładane*) i charakteryzuje on głupca, osobę lekkomyślną lub myślącą o głupstwach (SFJP: 244), gdy tymczasem w WSFPWN zarówno przy tym konkretnym frazeologizmie, jak i dwóch kolejnych, pojawia się sformułowanie ‘mieć dziwne pomysły’ (WSFPWN: 117).

¹³ Znamienne, że utrwalone w polskich frazeologizmach wyobrażenie o głowie, a zwłaszcza o jej zawartości (*klepki*) zostało poświadczane w bułgarskich tekstach ludowych: według ludowych wierzeń elementy, które znajdują się w głowie miały przypominać deski, a ich obecność i właściwe ułożenie miały gwarantować zdrowy rozsądek (*людият „няма ни една дъска на главата си“; o tym, kto zachowuje się w sposób nieadekwatny do sytuacji mówiono, że „дъската му хлопа“*) (Galanova 2016: 33).

¹⁴ Zważywszy na definicję słownikową *fiu-bździi* (pot. ‘coś niepotrzebnego, niewartościowego’ <https://wsjp.pl/haslo/podglad/110378/fiu-bzdziu>; dostęp: 24.07.2025), do tej grupy można zaliczyć także frazeologizm *mieć fiu-bździi w głowie* (WSFPWN: 117).

¹⁵ W kontekście porównania z materiałem bułgarskim, wśród frazeologizmów odnotowanych przez A. Krawczyk-Tyrpę na uwagę zasługują jeszcze jeden – *X-owi k o z i o ł k i w głowie grają* (Krawczyk-Tyrpa 1987: 131). Ze względu na osobliwe wypełnienie wnętrza głowy jest on bliski bułgarskiemu związkowi, również ludowego pochodzenia, *не са ми всичките мозги в главата* w znaczeniu ‘не съм добре със здравето си, не мога съвсем добре да разсъждавам’ (FR1: 716).

¹⁶ Siekierska dla XVI w. notuje w polszczyźnie frazeologizm *mieć muchy w głowie* w znaczeniu ‘być szalonym, nie mieć rozumu’ (Siekierska 1976: 190).

pstro, zielono w głowie – SFJP: 244), co skutkuje podejmowaniem nieprzemyślanych działań, myśleniem o głupstwach lub wpadaniem na dziwne pomysły.

Bywa, że w strukturze frazeologicznej miejsce mózgu zajmuje rozum, czego przykładem są bułgarskie *опичам си ума, акъла <в главата>, сбирам си / сбера си ума <в главата>, сбирам / сбера акъла <в главата>* (FR2: 27, 263, 262), odnoszące się do osoby postępującej rozważnie.¹⁷ W polskim materiale tę grupę reprezentują związki z czasownikami ruchu jako komponentem werbalnym:¹⁸ *iść, pójść, skoczyć po rozum do głowy* ‘zacząć nad czymś myśleć, wymyślić co, poradzić na co’ (SFJP: 244, WSFPWN/452). O ile obecność rozumu implikuje zdolność do myślenia, jak ma to miejsce w przypadku przywołanych jednostek, o tyle jego brak, co z kolei potwierdzają przykłady bułgarskie i ich eksplikacje (*нямам акъл, ум <в главата си>*,¹⁹ *ума ми не е в главата* – FR1: 758, FR2: 450), wiąże się ze znaczeniem przeciwnym (‘не постъпвам разумно’).

W części analizowanych frazeologizmów głowa jest traktowana jako pojemnik na myśli, stąd polskie: (*jest*) *co komu w głowie, ktoś ma co w głowie* w znaczeniu ‘ktoś o czym myśli, ktoś się czym zajmuje, interesuje’ (SFJP: 243), *mieć co innego w głowie* ‘interesować się czym innym, myśleć o czym innym, mieć inne plany’ (SFJP: 244), *mieć głowę kim, czym zajęta* ‘myśleć intensywnie o kim albo o czym, interesować się kim albo czym’ (SFJP: 243), *mieć głowę zaprzętniętą kimś, czymś* ‘przejąć się kimś, czymś, nie móc przestać o kimś, o czymś myśleć’ (WSFPWN: 116) i jako ich przeciwieństwo: *co z głowy, to z myśli* (SFJP: 246), *coś komuś nie w głowie, komuś ani w głowie* (WSFPWN: 114), *nie powstało coś komu w głowie* (SFJP: 244), *mieć wolną, swobodną głowę* (WSFPWN: 117). W bułgarskim materiale ten sposób obrazowania został utrwalony tylko w jednym związku odnoszącym się do sytuacji, gdy mówi się w pośpiechu, nie myśląc (*каквото ми дойде в главата* – FR1: 469).

W obu językach mają swoją reprezentację frazeologizmy wskazujące na opróżnianie pojemnika i to na dwa sposoby – przez X-a lub przez Y-a. W konsekwencji albo sami przestajemy o kimś lub o czymś myśleć, albo ktoś inny sprawia, że tego nie robimy. Do pierwszej grupy zaliczamy polskie *wybić kogo albo co sobie z głowy* (SFJP: 245) i bułgarskie *избивам си / избия си от (из) главата нещо или някого, изкарвам си / изкарам си, изваждам си / извадя си от (из) главата, махам си (махвам си / махна си) от главата някого или нещо* (FR1: 387, 405, 393, 573–574).

¹⁷ Zob. też *събирам / сбера акъла, ума <в главата> на някого* ‘накарвам някого да престане да върши неразумни, небомислени неща; вразумявам’ (FR2: 371).

¹⁸ W drugim z ekscerpowanych słowników w strukturze tego związku poza czasownikami ruchu może wystąpić także czasownik *sięgać* (*sięgnąć po rozum do głowy* – WSFPWN: 452).

¹⁹ Oba związki notowane są w dwóch znaczeniach: pierwsze z nich odnosi się do cech intelektualnych X-a (‘ktoś głupi’), a dopiero drugie – i co charakterystyczne z komponentem werbalnym zwykle użytym w 2. lub 3. osobie – określa podejmowane działania jako nieprzemyślane.

Warte odnotowania są różnice w planie treści – bułgarski słownik frazeologiczny cytowane związki podaje m.in. w znaczeniu ‘преставам да мисля за някого или за нещо, отказвам се от някого или от нещо’.²⁰ Analogiczną definicję dla polskiej jednostki odnajdujemy w słowniku frazeologicznym PWN, ale w słowniku pod redakcją Skorupki jej znaczenie ogranicza się do zaprzestania myślenia o czymś lub o kimś. Grupę drugą w materiale polskim reprezentuje tylko jeden frazeologizm (*wybić kogo albo co komu z głowy* – SFJP: 245), podczas gdy w materiale bułgarskim są to dwie jednostki (*избивам / избия от главата на някого нещо, избивам / избия бръмбарите (тоя бръмбар) от главата на някого* – FR1: 387). Ostatnia z przytoczonych struktur w charakterystyczny sposób określa zawartość głowy – to, pod czym w definicji słownikowej kryją się plan, projekt, idea, pragnienie, którymi owładnięty jest X, i od których chce go odwieść Y. Frazeologizm ten koreluje z licznymi w bułgarszczyźnie związkami, w których mieszczący się w głowie mózg zostaje zastąpiony przez owady – m.in. chrząszcze (*имам бръмбарчета в главата си, бръмбари бръмчат в главата ми*), a posiadacz głowy o takiej zawartości uważany jest za głupca.

Część frazeologizmów związanych z myśleniem opiera się na wyobrażeniu głowy – pojemnika, w którym odbywa się jakiś ruch: *coś*²¹ *przechodzi*,²² *przebiega, przemyka, przelatuje, przewija się komu przez głowę* (SFJP: 244, WSFPWN: 114), gdy myśli o czymś przez chwilę, krótko, gdy przychodzi mu coś na myśl. Zbliżone w planie formalnym związki bułgarskie mają już jednak odmienną eksplikację. I tak dla *минава ми / мине ми през главата* słownik jako pierwsze podaje znaczenie związane ze sferą emocjonalną (‘преживявам, изживявам големи неприятности, нещастия; претеглям, изпашам’), a dopiero jako drugie odnoszące się do sfery intelektualnej: ‘помислям си нещо, сещам се за него’ (FR1: 584) i to bez wskazania, inaczej niż w polskiej definicji, interwału czasowego, w ramach którego miałby przebiegać proces myślenia. Z kolei bułgarski *мярва ми се / мерне ми се в главата* oznacza jedynie ‘помислям си за нещо’ (FR1: 601), chociaż komponent werbalny (*мярвам* ‘мяркам веднъж или поединично’, *мяркам* ‘забелязвам, виждам за късо време нещо или някого’ – BTR 2002: 473-474) wskazuje na krótkotrwałość procesu.

²⁰ Frazeologizmy *изкарвам си / изкарам си, изваждам си / извадя си от (из) главата* w ekscerpowanym źródle występują w dwóch znaczeniach – drugie znaczenie (‘измислям’) jest właściwe tylko dla dialektów i odnosi się do przedmiotów martwych. Z kolei ostatni z przywołanych związków *махам си (махвам си / махна си) от главата някого или нещо* poświadczony został także w znaczeniu ‘освобождавам се от присъствието на някого, който не ми е приятен или от някаква неприятна, тежка работа’.

²¹ WSFPWN podaje także w miejscu zaimka nieokreślonego rzeczownik *мысль: jakaś myśl przebiegła, przemknęła, przeleciała, przeszła komuś przez głowę* (WSFPWN: 114).

²² W materiale wystąpił także jeden związek antonimiczny z zaprzeczonym komponentem werbalnym *ani przez głowę coś komuś nie przeszło* ‘ani przez chwilę ktoś o czymś nie pomyślał’ (WSFPWN: 113).

W polszczyźnie występują ponadto jednostki opisujące sytuację, w której coś jest przedmiotem często powracającej myśli (*chodzi coś komu po głowie* – SFJP: 242–243) lub zaprzęta czyjś umysł (*coś snuje się komuś po głowie*²³ – WSFPWN: 113). W bułgarszczyźnie podobne znaczenie przypisuje się związkom o bardziej rozbudowanej strukturze – również z czasownikiem ruchu jako komponentem werbalnym, ale w sposobie obrazowania nawiązującym do metafory głowy jako pojemnika wypełnionego owadami *върти ми се бръмбар в главата* ‘непрестанно ме занимава, безпокои някаква безполезна, неразумна мисъл, идея’ (FR1: 199), *бръмва ми / бръмне ми муха в главата* ‘втълпявам си някаква безполезна, неразумна мисъл или идея, която ме занимава, безпокои непрестанно’ (FR1: 104). Oprócz tego w polskich definicjach nie precyzuje się o jaką myśl chodzi, zaś w bułgarskich jest ona określana jako ‘безполезна, неразумна’, co sugerowałaby już sama, nisko oceniana, zawartość głowy.

Czasami ruch we wnętrzu głowy powoduje zakłócenie istniejącego porządku, nieład (*mąci się, miesza, gmatwa, kręci, plącze, przestawia komu w głowie* – SFJP: 243, WSFPWN: 115, *komuś huczy w głowie* – WSFPWN: 140), co wprowadza zamęt, chaos do czyichś myśli. Bywa, że na utratę zdolności logicznego rozumowania X-a może mieć wpływ Y (*mieszać, kręcić komuś w głowie* – WSFPWN: 117). W bułgarskim materiale nie wystąpiły frazeologizmy rejestrujące podobny stan umysłu.

W ekscerpowanych źródłach odnotowane zostały także związki, które ilustrują sposób, w jaki głowa *napętnia się* myślami. Opisują one proces myślowy niezależny od woli człowieka, np. polskie *przychodzi, wpada coś komu do głowy* ‘ktoś ma pomysł, ktoś pomyślał o czymś’ (SFJP: 244) czy bułgarski ekwiwalent formalny i znaczeniowy *дохожда ми / дойде ми в главата* (FR1: 273).²⁴ Na ogół jednak definicje frazeologizmów tej grupy są bardziej rozbudowane, wskazujące na okoliczności towarzyszące myśleniu (*ciśnie się coś komu do głowy* ‘ktoś myśli o czymś wbrew chęci’ – SFJP: 243, *nabić, nabijać, komu (sobie) czym głowę* ‘spowodować intensywne myślenie o czym, zająć czym czyje (swoje) myśli’ – SFJP: 244, *влиза ми / влезе ми в главата* ‘непрестанно започвам да мисля за някого или за нещо или си втълпявам нещо’ – FR1: 171), charakteryzujące jego obiekt (*strzela, strzeliło coś komu do głowy* ‘ktoś wpada, wpadł na szalony pomysł’ – SFJP: 245, *влиза ми / влезе ми бръмбар, муха в главата, влизат ми / влязат ми бръмбарчета в главата* ‘втълпявам си някаква безполезна, неразумна

²³ Słownik podaje ten związek także w znaczeniu ‘coś przychodzi komuś na myśl’.

²⁴ Por. definicję dla *coś przyszło, wpadło komuś do głowy* w *Wielkim słowniku frazeologicznym PWN* – pojawia się w niej przysłówka wskazujący na okoliczności, w jakich ‘ktoś nieoczekiwanie pomyślał o czymś, czego dotąd nie brał pod uwagę’ (WSFPWN: 114). Podobną modyfikację zawiera objaśnienie bułgarskiej jednostki zamieszczone w słowniku Nanowej: ‘в незапно в съзнанието ми се поражда, възниква някаква идея, мисъл; хрумва ми нещо’ (Nanova 179).

мисъл или идея, която ме занимава, безпокои непрестанно' – FR1: 170, 171, 173, *ражда ми / роди ми главата нещо* 'измислям нещо, някакъв план, някакво решение; съобразявам как да постъпя' – FR2: 236) lub łączące oba te elementy (*забръмчават ми / забръмчат ми брѣмбари в главата* 'втѣплявам си някаква безполезна, неразумна мисъл или идея, която ме занимава, безпокои непрестанно' – FR1: 322).

Poza związkami z pola semantycznego 'myśleć', odwołującymi się do metafory głowy jako wypełnionego pojemnika, w ekscerpowanych źródłach wystąpiły również pojedyncze konstrukcje, w których mowa o głowie pozbawionej jakiejkolwiek zawartości. W polszczyźnie mamy więc do czynienia z głową pustą²⁵ (*mieć pustki w głowie*²⁶ – SFJP: 244), zaś w bułgarszczyźnie z lekką (*не ми тежи главата* – FR1: 703).²⁷ W planie treści są one łączone z myśleniem o rzeczach błahych czy głupstwach.²⁸

Tylko w polskim materiale odnotowane zostały zespolenia wielowyrazowe wskazujące na *psucie się* głowy w procesie myślenia. Polskie *łamać, suszyć sobie głowę, suszyć (własną) głowę* (SFJP: 243) w jednym ze znaczeń odnoszą się do intensywnego myślenia, podczas gdy z uporczywym myśleniem o czymś wiążą się takie jednostki, jak *wbić, zabić komuś ćwieka, klina (w głowę)* (WSFPWN: 59). Szczególne miejsce wśród struktur analizowanej grupy zajmuje frazeologizm *pali się komu w głowie*, w którym metafora ognia łączona jest z entuzjazmem towarzyszącym myśleniu o nierealnych planach (SFJP: 244).

Ostatnia grupa związków frazeologicznych, które również nie mają odpowiedników w badanych źródłach bułgarskich, przedstawia X-a tak, jak gdyby na jego głowie (traktowanej jak byt materialny) spoczywały konkretne osoby, sprawy, o których wciąż myśli i które przysparzają

²⁵ W języku bułgarskim frazeologizmy przywołujące obraz pustej głowy (po której hula wiatr) są charakterystyczne dla dialektów i opisują albo stan, w którym X działa w sposób nieprzemyślany (*в главата ми вятър влязло* – FR1: 118), albo w którym zaprzętają go błahе myśli (*в главата ми все тоз вятър вее* – FR1: 118). Za zbliżony do nich w planie obrazowania i tożsamy w planie treści można uznać polski frazeologizm *jemu tylko fiu fiu w głowie* (SFJP: 243). Agnieszka Spagińska-Pruszkak komponent *fiu fiu* interpretuje jako efekt świszczącego wiatru, który powstaje w wyniku swobodnego przemieszczania się mas powietrza w pustej głowie traktowanej jako pojemnik (Spaginska-Pruszkak 2003: 107).

²⁶ WSFPWN odnotowuje ten związek w nieco zmienionej postaci (*mieć pusto w głowie*) i znaczeniu ('być nierozważnym, nierozsądnym, lekkomyślnym, nieodpowiedzialnym, mieć dziwne pomysły' – WSFPWN: 117).

²⁷ W eksplikacji pojawia się też znaczenie 'не мисля, не разсъждавам много'. Por. notowany przez Nanową frazeologizm *махам си (махвам си / махна си) от (из) главата* oznaczający zaprzestanie myślenia o czymkolwiek i kimkolwiek (Nanova: 277).

²⁸ Polska jednostka, w odróżnieniu od bułgarskiej, została poświadczona w dwóch znaczeniach, opisując także predyspozycje intelektualne (kogoś głupiego, niedowarzonego).

mu kłopotów, trosk (Krawczyk-Tyrpa 1987: 138):²⁹ (*jest*) *coś na głowie, mieć co na głowie, wziąć co na głowę, mieć wiele (spraw, kłopotów) na głowie, siedzieć komu na głowie* (SFJP: 243–245). Pozbycie się tego ciężaru z głowy jest jednoznaczne z pozbyciem się kłopotu, zaprzestaniem myślenia o tym, co martwi (*spada coś z głowy* – SFJP: 245, *zjąć komuś kłopot z głowy* – WSFPWN: 684).

PRZYSWAJANIE WIEDZY, ROZUMIENIE

Łatwość w przyswajaniu wiedzy, rozumienie w obu językach metaforycznie wiąże się m.in. z *napelnianiem* głowy. Stąd polskie *idzie, włazi coś (nauka, poglądy itp.) komu do głowy* (SFJP: 243) i bułgarskie *стига ми / стигне ми глава<та>, влиза ми / влезе ми в главата*³⁰ (FR2: 344, FR1: 171). W bułgarszczyźnie znaczenie ‘лесно и бързо схващам, разбирам’ wyrażają ponadto takie związki, jak *взема, хваща, сече ми главата* (FR1: 135, FR2: 468, 290). Uwagę przyciąga tu zwłaszcza ostatnie zespolenie: w definicji czasownika *сека* (‘удрям с тежко о с т р о сечиво, да прерязвам, разполовявам или направям нещо на късове’ – BTR 2002: 875) pojawia się przymiotnik, który przywołuje na myśl frazeologizm *остър ум* (<https://frazite.com>; dostęp: 07.09.2025) wskazujący na predyspozycje intelektualne, w tym bystrość umysłu. W materiale bułgarskim odnotowane zostały także frazeologizmy o znaczeniu przeciwnym – na płaszczyźnie formalnej różnią się od swoich antonimów jedynie zaprzeczonym czasownikiem *не ми стига, не ми хваща главата* (Nanova: 519, FR1: 705). Z kolei wyłącznie w źródłach polskich wystąpiły związki używane w znaczeniu ‘zaczynać coś rozumieć, pojmować’, oparte na metaforze światła będącego przejawem pierwiastka intelektualnego (Kopalinski 1990: 415; Cirlot 2007: 408): *świta komu w głowie, rozjaśnia się komu w głowie, robi się jasno w głowie* (SFJP: 245). Dla obu języków typowe są natomiast struktury wskazujące na zajmowaną przez myśli przestrzeń: *nie mieści się, nie chce, nie może się pomieścić w głowie* (SFJP: 244) i *главата ми не го побира / побере* (FR1: 208) odnoszące się do sytuacji, w której nie można czegoś zrozumieć (lub w coś uwierzyć).³¹ Jednak tylko w materiale polskim poświadczony został związek frazeologiczny, którego treść ‘być gotowym, skłonny do zaakceptowania lub przyjęcia jakiejś wiedzy, idei itp., chętnie się

²⁹ Siekierska grupę związków frazeologicznych, których treścią jest *martwienie się, sprawianie sobie lub komu kłopotu (lub pozbycie się trosk)* uznaje za odrębną, wyłączając ją z grupy obejmującej frazeologizmy traktujące głowę jako siedlisko władz umysłowych i życia psychicznego. Uznaje je za jednostki z pogranicza intelektu i życia uczuciowego (Siekierska 1976: 194).

³⁰ W drugim znaczeniu opisuje stan, w którym stale o czymś lub o kimś myślimy.

³¹ Por. oparte na opozycji *zamknięta – otwarta przestrzeń* frazeologizmy oceniające X-a ze względu na jego poziom intelektualny (o głupcu: *ciasna głowa*, o mądrym: *otwarta głowa*).

czegoś uczyć' koreluje z przestrzenią otwartą, implikującą brak ograniczeń – *mieć otwartą głowę* (WSFPWN: 331).

Wśród badanych jednostek odrębną grupę stanowią frazeologizmy występujące w znaczeniu 'wyjaśniać' oraz 'przekonywać'. Analizowane polskie i bułgarskie struktury wykazujące podobieństwa w planie formalnym i w sposobie obrazowania to: *kłaść, wbijać*³² *coś komuś do głowy, w głowę* 'starać się coś komuś przekazać, wytłumaczyć, przekonać go do czegoś' (WSFPWN: 115–116), *натъпквам / натъпча, набивам / набия в главата на някого нещо* 'често повтарям и обяснявам нашироко някому, нещо, за да го разбере и запомни; мъча се да втълпя, да внуша някому нещо' (FR1: 674, 604) czy szczególnie sugestywne dzięki drugorzędnemu komponentowi nominalnemu *kłaść, pakować wkładać jak łopata do głowy* (SFJP: 243), *наливам / наля с фуния*³³ *в главата на някого нещо* (FR1: 640). Bułgarskie źródła odnotowują także związki, w których obok głowy występuje rozum definiowany jako zdolność do myślenia: *наливам / наля, а къл, ум <в главата> на някого* (FR1: 638, 640).³⁴ Przywołane struktury zwracają uwagę użyciem w charakterze komponentu werbalnego czasowników wskazujących na ruch do wewnątrz,³⁵ który ma zazwyczaj konotacje pozytywne (Mackiewicz 2006: 25), co w tym przypadku wiąże się ze zdolnością przyswojenia wiedzy, rozumienia.

W bułgarskim materiale poświadczone zostały ponadto, niemające polskich odpowiedników, frazeologizmy, które w planie wyobrażenia odwołują się do metafory głowy jako przedmiotu fizycznego: *бия си, блъскам си, бяхтя си главата* (FR1: 93, 96, 110). W ich eksplikacjach akcent zostaje położony na wysiłek towarzyszący zrozumieniu czegoś, rozwiązaniu jakiegoś problemu.

³² U Skorupki *wbijać w głowę* występuje tylko w znaczeniu 'wpoić przekonanie, utwierdzić, umocnić pogląd, przekonanie, myśl' (SFJP: 245).

³³ Lejek w bułgarskim frazeologizmie przywołuje skojarzenia z olejem (por. polskie *mieć olej w głowie* 'być mądrym, rozumnym' – SFJP: 244) i sprawnym funkcjonowaniem aparatu myślowego rozpatrywanego w kategoriach urządzenia technicznego. Szerzej na ten temat zob. m.in. Krasnowolski 1905: 23–24, Spaginska-Pruszk 2003: 123.

³⁴ Zob. struktury o znaczeniu 'zmańdrzeć' z podobnym składem nominalnym i komponentem werbalnym – czasownikiem ruchu: *удва ми (уде му), дохожда ми / дойде ми нуето, акъла, ума <в главата>* 'ставам по-разумен, преставам да постъпвам необмислено; вразумявам се' (FR1: 382, 272, 275).

³⁵ Por. znaczenie polskiego przedrostka *w-* i bułgarskiego *на-* w formacjach kierunkowych (zbliżenie do różnych części przedmiotu – kierunek do jego wnętrza). Szerzej na ten temat – zob. Wrobel 1984: 481, Ivanova 1974: 63.

ZAPAMIĘTYWANIE, PRZYPOMINANIE SOBIE, ZAPOMINANIE

Ta grupa związków frazeologicznych zarówno w ekscerpowanych źródłach polskich, jak i bułgarskich ma najmniejszą reprezentację. W obu językach występują jednostki opisujące proces zapamiętywania, dla których podstawowa metafora to ponownie głowa traktowana jako wypełniony pojemnik – stąd polskie *wbić coś sobie do głowy*, *w głowę* ‘utrwalić sobie coś w pamięci, zapamiętać coś, nauczyć się czegoś’ (WSFPWN: 602), *mieć co w głowie* ‘pamiętać co’,³⁶ *utkwilo coś komuś w głowie* ‘ktoś dobrze pamięta’ (SFJP: 244, 245), *coś zostało w czyjejs głowie* ‘coś zostało zapamiętane’, *coś, ktoś nie może wyjść komuś z głowy* ‘ktoś nie może o kimś, o czymś zapomnieć, coś, ktoś zajmuje czyjąś uwagę’ (WSFPWN: 702, 642) i bułgarskie *остава ми / остане ми в главата* ‘запомням нещо, запаметявам на дълго време нещо’ (FR2: 33), *не ми излиза от главата* ‘непрекъснато мисля за някого или за нещо, което силно ме е развълнувало, не мога да го забравя’ (FR 1: 700).

W materiale poświadczone zostały również jednostki o znaczeniu antonimicznym (‘zapominanie’), przywołujące obraz *opróżniania* głowy – procesu, który może odbywać się niezależnie od woli człowieka (*wychodzi, wypada, wylatuje, ulatuje, wietrzeje coś z głowy* – SFJP: 245, WSFPWN: 114; *изпарява ми се / изпари ми се, изфирясва ми / изфиряса ми, изскача ми / изскочи ми от главата, изщуква ми / изщукне ми из <от> главата* – FR1: 418, 434, Nanova: 314, FR1: 437).

Dla polszczyzny charakterystyczne są ponadto związki, w których niepamiętanie o czymś lub niemożność przypomnienia sobie czegoś, kojarzenia faktów, wiąże się albo z pustką w głowie (*mieć, czuć pustkę w głowie* – WSFPWN: 243), albo z jej *przepuszczalnością / nieszczelnością*³⁷ (*mieć dziurę (dziury) w głowie* – WSFPWN: 243). W bułgarszczyźnie ten stan umysłu jest opisywany w oparciu o metaforę głowy jako pojemnika, w którym odbywa się ruch³⁸ *върти ми се в главата* ‘зная нещо, но не мога в момента изведнъж да се сетя и да го кажа; малко остава напълно да си припомня нещо, което искам да кажа’ (Nanova: 127).

³⁶ We *Współczesnym słowniku frazeologicznym PWN* związek ten wystąpił ze zmienioną eksplikacją ‘umieć, znać coś bardzo dobrze’, gdzie proces zapamiętywania nie został wyrażony eksplicytnie (WSFPWN: 116).

³⁷ Por. przysłowie *głowa jak rzeszoto, co w nią wejdzie, to zaraz wyjdzie* (SFJP: 246).

³⁸ Por. też frazeologizmy o tym samym znaczeniu, w których ruch z wnętrza głowy zostanie przeniesiony na nią samą *върти ми се главата* (FR1: 199, 595).

Dla języka polskiego i bułgarskiego poświadczono zostały również frazeologizmy mówiące o kimś roztargnionym, kto musi gdzieś wrócić, by zabrać zapomnianą rzecz (*kto nie ma w głowie, musi mieć w nogach* – SFJP: 246, *който няма глава, има крака* – FR1: 530). Przywołane struktury to kolejny przykład na operowanie obrazem nieprawidłowego położenia rozumu (a tym samym głowy), by zasygnalizować złe funkcjonowanie władz umysłowych (Spaginska-Pruszek 2003: 130).

Porównanie polskich i bułgarskich związków frazeologicznych z komponentem *głowa / глава* służących opisowi procesów mentalnych – począwszy od różnych przejawów myślenia, poprzez przyswajanie wiedzy, rozumienie, a na zapamiętywaniu, przypominaniu sobie, zapominaniu kończąc, pozwoliło na wskazanie podobieństw i różnic między badanymi jednostkami w planie wyobrażenia, wyrażenia oraz treści.

W sposobie kreowania obrazu metaforycznego większość badanych jednostek, niezależnie od tego, którego z wymienionych procesów dotyczy, odwołuje się do metafory głowy jako pojemnika. I tak w grupie frazeologizmów z pola semantycznego ‘myśleć’ głowa występuje głównie jako pojemnik na myśli, choć czasami mieści się w nim mózg, jego *zamienniki* albo rozum. Pojemnik ten jest napełniany lub opróżniany, w jego wnętrzu odbywa się ruch, może też podlegać *psuciu się*. Z kolei we frazeologizmach z eksplikacją ‘przyswajanie wiedzy, rozumienie’, podobnie jak ‘zapamiętywanie, przypominanie sobie, zapominanie’ głowa to przede wszystkim pojemnik na różne sposoby napełniany lub opróżniany – wiadomości, myśli mogą się do niego dostawać, pozostawać w nim lub go opuszczać. Większość przywołanych schematów wyobrazeniowych jest wspólna dla obu języków. Odnotowane różnice w sposobie obrazowania dotyczą głównie polszczyzny, w której wystąpiły, niemające bułgarskich ekwiwalentów, frazeologizmy przedstawiające aparat myślowy jako źle lub dobrze funkcjonujący mechanizm, *psucie się* głowy w procesie myślenia, operujące obrazem głowy jako *nieszczęlnego* pojemnika czy takiego, w którym odbywa się destrukcyjny ruch, określające jej zawartość z pomocą waloryzujących przysłówków, odwołujące się do pozytywnie nacechowanych członów opozycji jasny – ciemny, otwarty – zamknięty w kontekście możliwości przyswajania wiedzy. Warto odnotowania są ponadto dysproporcje na poziomie produktywności tych samych schematów w każdym z badanych materiałów (np. w materiale bułgarskim, inaczej niż w polskim,

szczególnie licznie reprezentowane są związki ze swoistymi substytutami mózgu – głównie owadami i takie, w których jego miejsce zajmuje rozum).

Rozbieżności w planie wyrażenia i treści między zestawianymi jednostkami zdarzają się sporadycznie (bywa, że bułgarskie jednostki mają bardziej rozbudowaną strukturę i bogatszą eksplikację).

WYKAZ SKRÓTÓW

BTR	Andreychin & al. 2002
FR ₁	Nicheva & Spasova-Mihaylova & Cholakova 1974
FR ₂	Nicheva & Spasova-Mihaylova & Cholakova 1974
Nanova	Nanova 2005
SFJP	Skorupka 1985
WSFPWN	Klosinska & Sobol & Stankiewicz 2018

REFERENCES

- Andreychin & al. 2002:** Andreychin, Lyubomir & al. *Bulgarian Dictionary*. Sofia: Nauka i izkustvo, 2002. [In Bulgarian: Андрейчин, Любомир & др. *Български тълковен речник*. София: Наука и изкуство, 2002.]
- Cirlot 2007:** Cirlot, Juan Eduardo. *A Dictionary of Symbols*. Krakow: Znak, 2007. [In Polish: Cirlot, Juan Eduardo. *Słownik symboli*. Kraków: Znak, 2007.]
- Galanova 2016:** Galanova, Mariya. "Head." In Georgiev, Mincho, ed. *Mythology of the Human Body. Anthropological Dictionary*: 33–38. Sofia: Prof. Marin Drinov Publishing House of BAS Press & Sofia University Press, 2016. [In Bulgarian: Галанова, Мария. „Глава.“ В: Георгиев, Минчо, ред. *Митология на човешкото тяло: антропологичен речник*: 33–38. София: АИ Проф. Марин Дринов & УИ Св. Климент Охридски, 2016.]
- Gordy 2010:** Gordy, Mirosława. *Somatic Phraseology of Modern Russian and Polish*. Szczecin: volumina.pl, 2010. [In Russian: Горды, Мирослава. *Соматическая фразеология современных русского и польского языков*. Щецин: volumina.pl, 2010.]
- Ivanova 1974:** Ivanova, Kalina. *Ways of Expressing Actions in Modern Bulgarian*. Sofia: BAS Press, 1974. [In Bulgarian: *Начин на глаголно действие в съвременния български език*. София: БАН, 1974.]
- Klosinska & Sobol & Stankiewicz 2018:** Klosinska, Anna & Sobol, Elzbieta & Stankiewicz, Anna. *The PWN Great Phraseological Dictionary with Proverbs*. Warsaw: PWN, 2018. [In Polish: Kłosińska, Anna & Sobol, Elzbieta & Stankiewicz, Anna. *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*. Warszawa: PWN, 2018.]
- Kopalinski 1990:** Kopalinski, Władysław. *Dictionary of Symbols*. Warsaw: Wiedza Powszechna, 1990. [In Polish: Kopaliński, Władysław. *Słownik symboli*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1990].

- Krasnowolski 1905:** Krasnowolski, Antoni. *Metaphors of Colloquial Speech*. Part 1. Krakow: M. Arcta, 1905. [In Polish: Krasnowolski, Antoni. *Przeñośnie mowy potocznej*. Cz. 1. Warszawa: M. Arcta, 1905.]
- Krawczyk-Tyrpa 1987:** Krawczyk-Tyrpa, Anna. *Somatic Phraseology in Polish Dialects: Phraseological Relationships with Meanings Motivated by the Characteristics of Body Parts*. Wrocław: Ossolineum, 1987. [In Polish: Krawczyk-Tyrpa, Anna. *Frazeologia somatyczna w gwarach polskich: związki frazeologiczne o znaczeniach motywowanych cechami części ciała*. Wrocław: Ossolineum, 1987.]
- Lakoff & Johnson 2020:** Lakoff, George & Johnson Mark. *Metaphors We Live By*. Warsaw: Aletheia, 2020. [In Polish: Lakoff, George & Johnson Mark. *Metafory w naszym życiu*. Warszawa: Aletheia, 2020.]
- Mackiewicz 2006:** Mackiewicz, Jolanta. *Linguistic Image of the Body: Sketches on the Topic*. Gdansk University Press, 2006. [In Polish: Maćkiewicz, Jolanta. *Językowy obraz ciała: szkice do tematu*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2006.]
- Michow 2013:** Michow, Elzbieta. *Studies on the Somatic Phraseology of Polish and Bulgarian*. Kielce: GlobalTranslator CUiT, 2013. [In Polish: Michow, Elzbieta. *Studia nad frazeologią somatyczną języka polskiego i bułgarskiego*. Kielce: GlobalTranslator CUiT, 2013.]
- Nanova 2005:** Nanova, Ani. *Phraseological Dictionary of Synonyms in the Bulgarian Language*. Sofia: Heuzal, 2005. [In Bulgarian: Нанова, Ани. *Фразеологичен синонимен речник на българския език*. София: Хейзъл, 2005.]
- Nicheva & Spasova-Mihaylova & Cholakova 1974:** Nicheva, Keti & Spasova-Mihaylova, Siyka & Cholakova, Kristalina. *Phraseological Dictionary of the Bulgarian Language*. Vol. 1: A–N. Sofia: BAS Press, 1974. [In Bulgarian: Ничева, Кети & Спасова-Михайлова, Сийка & Чолакова, Кристалина. *Фразеологичен речник на българския език*. Т. 1: А–Н. София: БАН, 1974.]
- Nicheva & Spasova-Mihaylova & Cholakova 1975:** Nicheva, Keti & Spasova-Mihaylova, Siyka & Cholakova, Kristalina. *Phraseological Dictionary of the Bulgarian Language*. Vol. 2: O–YA. Sofia: BAS Press, 1975. [In Bulgarian: Ничева, Кети & Спасова-Михайлова, Сийка & Чолакова, Кристалина. *Фразеологичен речник на българския език*. Т. 2: О–Я. София: БАН, 1975.]
- Pawlowska 1981:** Pawlowska, Regina. “Meaning and Use of the Verb Think.” *Polonica*, vol. 7 (1981): 149–160. [In Polish: Pawłowska, Regina. „Znaczenie i użycie czasownika myśleć.” *Polonica*, t. 7 (1981): 149–160.]
- Siekierska 1976:** Siekierska, Katarzyna. “Phraseology Related to the Noun Head: A Historical Outline.” *Prace Filologiczne*, vol. 26 (1976): 181–199. [In Polish: Siekierska, Katarzyna. „Frazeologia związana z rzeczownikiem głowa: rys historyczny.” *Prace Filologiczne*, t. 26 (1976): 181–199.]
- Skorupka 1985:** Skorupka, Stanislaw. *Phraseological Dictionary of the Polish Language*. Vol. 1: A–P. Warsaw: Wiedza Powszechna, 1985. [In Polish: Skorupka, Stanisław. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Т. 1: А–Р. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1985.]
- Spaginska-Pruszak 2003:** Spaginska-Pruszak, Agnieszka. *Intellect in the Polish, Russian, and Croatian Phraseology: Among the Problems of the Linguistic Image of the World*. Gdansk University Press, 2003. [In Polish: Spagińska-Pruszak, Agnieszka. *Intelekt we frazeologii polskiej, rosyjskiej i chorwackiej: z problemów językowego obrazu świata*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2003.]
- Tolstoy 1995:** Tolstoy, Nikita I. “Up – Down.” In Tolstoy, Nikita I., ed., *The Slavic Antiquities. Ethnolinguistic Dictionary*. Vol. 1 A–G: 345–346. Moscow: Mezddunarodnyye otnosheniya, 1995. [In Russian: Толстой, Никита И. „Верх – низ.” В: Толстой, Никита И., ред. *Славянские древности. Этнолингвистический словарь*. Т. 1 А–Г: 345–346. Москва: Международные отношения, 1995.]

Wierzbicka 1975: Wierzbicka, Anna. "Reflections on Body Parts." In Janus, Elzbieta, ed. *Dictionary and Semantics: Semantic Definitions*: 91–103. Wrocław: Ossolineum, 1975. [In Polish: Wierzbicka, Anna. „Rozważania o częściach ciała.” W: Janus, Elżbieta, red. *Słownik i semantyka: definicje semantyczne*: 91–103. Wrocław: Ossolineum, 1975.]

Wrobel 1984: Wrobel, Henryk. "Vocabulary of Verbs." In Grzegorzczkova, Renata & Laskowski, Roman & Wrobel, Henryk, eds. *Contemporary Polish Grammar. Morphology*: 467–506. Warsaw: PWN, 1984. [In Polish: Wróbel, Henryk. „Słowotwórstwo czasowników.” W: Grzegorzczkova, Renata & Laskowski, Roman & Wróbel, Henryk, red. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*: 467–506. Warszawa: PWN, 1984.]

<https://frazite.com> (accessed 07.09.2025)

<https://wsjp.pl/haslo/podglad/110378/fiu-bzdziu> (accessed 24.07.2025)

JOANNA MLECZKO, DR HAB. PROF. UŚ

University of Silesia in Katowice

 <https://orcid.org/0000-0003-4786-1759>

“Mental Processes as Expressed in Polish and Bulgarian Head-Related Idioms.” [Original title in Polish: „Procesy mentalne w świetle polskich i bułgarskich frazeologizmów z komponentem ‘głowa’ / ‘глава’.”] *Cyrillo-Methodian Papers*, no 15 (2026): 156–170.

DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2026.15.156-170>

